
SLOVENC I KRŠĆANSTVO: TEOLOŠKI VID POSTMODERNE*

Janez Juhant, Ljubljana

UDK 261.7(497.4) "1990/1998"

Izlaganje na znanstv. skupu

Primljeno 11/98

Ljudsko je društvo, osobito u posljednjem stoljeću, doživjelo korjenite promjene. Na kraju ovoga stoljeća ne samo da se očekuje nešto novo, nego se mogu opaziti znaci da se ljudsko društvo nalazi pred globalnim izazovima. Karl Popper kaže da je mišljenje kako svijet neprekidno napreduje zapravo pogrešno. Danas već i drugi filozofi i povjesničari kritiziraju jednostranost novovjekog razvoja, koja se je više ili manje već poljuljala, što potvrđuje i iskustvo stalnih ratova te gospodarskih i socijalnih nesređenosti ili čak bijede u suvremenom svijetu. Vjera u stalan napredak, koju su navijestili neki pravci novovjekovne znanosti, a potom su je zastupale i ideologije ovoga stoljeća, jednostavno se nije ostvarila. Štoviše, čini se da je sada potrebno pozitivni civilizacijski napredak ponovno staviti na vagu i ustanoviti njegovu težinu. U vezi s tim važno je istaknuti da smo vjersku predaju u Kantovskom smislu često primjenjivali na vanjske, pozitivne civilizacijske okvire, a njezine duhovne poruke, koje bi odlučno utjecale na prosuđivanje civilizacijskih promjena, nismo znali unijeti u mehanizme osobnoga i društvenoga planiranja i odlučivanja. Tako smo demitizirali istinitost u kojoj živimo, a nove mitove (znanosti, napretka, tehnike, potrošnje, socijalnih i drugih mehanizama) nismo znali prosuditi i vrednovati u svjetlu vjere, s obzirom na one funkcije koje su još imali u religijskom ili metafizičkom stadiju, o kojima govori Comte.

Stoga danas postoji dvojnost u djelovanju i odlukama. Tek odluke unose u događaje etičke implikacije, ako odlučujemo po kriterijima.¹ Kao što kaže G. Anders, u tom smo smjeru išli tako daleko da smo čovjeka doveli u opasnost, učinili ga nesigurnim, stavili ga u antikvarij.² Ključno pitanje danas je ono, kako čovjeka osloboditi, kako mu opet omogućiti mjesto pod suncem. To nije jednostavno, stoga je i Ekumensko vijeće crkava godine 1975. u Najrobiju postavilo šest prioriteta u zauzimanju za čovjekova prava:

* Predavanje održano 23. listopada 1998. na znanstvenom simpoziju Teologije u Splitu.

1 Usp. K. Popper, *Alles Leben ist Problemlösen*, München 1995., str. 205.

2 Usp. G. Anders, *Antiquiertheit des Menschen*, I, II, München 1992.

1. pravo na život
2. pravo na samoodlučivanje
3. pravo na suodlučivanje u društvu
4. zaštita prava onih koji drugačije misle
5. osiguranje prava onima koji drukčije misle i prava na vjersku slobodu.³

Kako dakle omogućiti da u središtu svakog napretka, svih tehničkih i ostalih postignuća opet bude čovjek, i to ne samo mali zapostavljeni čovjek kojega multikulturalni svijet postmoderne na stanovit način prezire te ujedno pokušava nanovo otkriti, nego čovjek kao takav. Pitamo se stoga kako čovjeku opet dati smisao ako govorimo o "kraju smisla",⁴ pružiti mu sreću, iznova ga postaviti u središte i omogućiti mu da opet ovlada cjelinom. Kako dakle urediti svijet tako da čovjek unutar sustava nađe više sreće i zadovoljstva? Danas to više nije pitanje pojedinca, nego zahtjev za cjelovito rješenje koje treba sustavno zacrtati.⁵ To pitanje posebno je zaoštreno u tranzicijskim društvima, jer se ona bitno razlikuju od država s duljom demokratskom podlogom, zbog nedostatka kulturne podloge, demokratskih i etičkih načela pravnoga sustava i osnova funkcioniranja društvenog sustava.

Što to znači, najbolje možemo prikazati porukom iz srednjega vijeka, gdje nam u pomoć priskače Toma Akvinski sa četiri temeljne krjeposti, koje je tako uvjerljivo znao predstaviti njegov njemački tumač Josef Pieper. U novovjekovnom razumijevanju povijesti koja je došla do svojega konca, kako kaže Francis Fukuyama, kako će čovjek ponovno razboritom cjelovitošću naći hrabrosti da se suoči s cjelovitom istinom i ponovno dade smisao sadašnjem vremenu koje je smisao izgubilo.

To se ne može učiniti teoretski, s nekom novom vizijom ili ideologijom, nego u djelotvornoj praksi čovjeka kao slobodnog subjekta, koji je stalno sposoban za prikladnu sredinu u koju će znati postaviti i samoga sebe. Pravednost zato nikada nije bila samo pitanje prakse pojedinca, nego prije svega skupina. Posebno je to odgovornost teološke teorije i prakse, gdje se ostvaruju teološke krjeposti: vjera, ufanje i ljubav. Tek pogled iz vjere stavlja stvari na pravo mjesto, stoga teolozi ne govore uzalud da je danas u teologiji

³ Usp. K. Raiser, *Est wird keine Arme unter Euch geben*, u: C. von Weizsäcker, *Das Ende der Geduld*, München 1987., str. 82.

⁴ Usp. G. Essen, *Posthistorie als Herausforderung für die Theologie*, u: *Orientierung* 62 (1998), br. 18, str. 192.

⁵ Usp. S. Aquaviva, *Das Glück*, Bonn (Bouvier) 1998., str. 171.

ponajprije potreban pravi mistični obzor.⁶ To znači da je potrebno upozoravati svijet na kršćansku poruku i svjedočiti je kao antropološku podlogu čovjekova života. S obvezom preuzimanja slobodne povijesti čovjeka s Bogom, čovjeka današnjeg svijeta treba otvoriti onim dimenzijama koje ta povijest predstavlja danas. Čovjek bez smisla u toj bi teološkoj praksi ponovno otkrio ono što je već potrošio i zato mu se je smisao povijesti ispraznio. Istraživanja, primjerice, potvrđuju da je vjera ljekovita pomoć čovjeku, što dokazuje i izvješće *Body-Medical-Institute* Bostoner Diakonissen Hospital, koje Herbert Benson sa suradnicima širi i preko svoje pedagoške djelatnosti na Medical School Harvardskog sveučilišta.⁷ Utemeljenost religiozne potrebe potvrđuje i naglo širenje sekti i religioznih skupina, posebno u zemljama nekadašnjega socijalizma, ali i na Zapadu. Tome nasuprot stavljamo istinsku antropološku poruku kršćanstva.

POVIJESNI OKVIR

Povijesni razvoj Slovenaca kao naroda određuju dvije važne stvari. Mi Slovenci bili smo tijesno povezani s Katoličkom crkvom, koja se u životu naroda usidrila kao dio njezina identiteta.⁸ Druga važna komponenta narodnoga razvoja Slovenaca jest odsutnost narodne države, što je znatno utjecalo kako na mentalitet pojedinaca, tako i na nacionalni identitet.

Odsutnost vlastite države stalno je otvarala raskorak između prirodnog narodnog okvira i političke volje, koja je pak dolazila izvana, i autoritativno, ili gotovo autoritativno, preuzimala vlast nad narodom.⁹ Narodno je tako bilo stalno na vjetrometini, vjerskih, političkih i drugih želja za vlašću, što je ostavilo znatne posljedice i na razvoj odnosa Katoličke crkve prema narodu pa i na odnos kršćanstva kao vjere prema narodu.¹⁰ Neosporno je da je upravo zbog svoje pedagoške uloge, te uloge u očuvanju kulture i u socijalnoj potpori katolicizam među slovenskim narodom odigrao tako važnu

⁶ Otuda i velika "poplava" mistične literature, isto tako i snažan utjecaj strujanja i sekta u suvremenom životu. I to su znakovi novoga življenja i čežnje čovjeka za spasenjem.

⁷ L. Wess, *Religion als Medizin*, u: Publik-Forum, 10. Juli, 1998., str. 7.

⁸ Usp. J. Juhant, *Prispevek Cerkve k slovenski narodnostni istovetnosti*, u: Traditiones, Ljubljana (SAZU) 1998., str. 173 s.

⁹ Usp. J. Markeš, *Slovenija med predmoderno in postmoderno družbo*, u: Nova revija 196/197, 1 ss.

¹⁰ Usp. J. Juhant, *Cerkev in slovenska država*, u: Slovenci in država, Ljubljana 1995., str. 143 ss.

ulogu da ga pedesetogodišnje doba komunizma nije moglo zatrti. Prema podacima istraživanja javnoga mnijenja u godinama nakon osamostaljenja Slovenije 1993., oko 70 posto Slovenaca opredijelilo se za katoličku vjeru.¹¹

Povijesni doprinos Crkve i katolicizma opstanku slovenskog naroda nije umanjio ni za narod vrlo važan literarni doprinos protestantskih pisaca s prvim knjigama na slovenskom jeziku (Primož Trubar) i cjelovitim prijevodom Svetoga pisma na slovenski. Katolička obnova, u kojoj su u Sloveniji veliku ulogu igrali isusovci,¹² ponovno je preuzela poticaj u narodnom životu, a Katolička crkva je do komunističke revolucije odigrala i konstitutivnu ulogu kod priznavanja slovenske nacije, dakle političkog učvršćivanja i nastajanja naroda kao političkog subjekta. Celovački kapelan Matija Majar-Ziljski, Andrej Einspieler i drugi godine 1849. prvi put su donijeli program ujedinjenja Slovenije.¹³ Posebno važnu ulogu imao je socijalno-politički pokret, koji je godine 1891. izazvala enciklika Lava XIII. *Rerum novarum* i katolički pokret što je iz nje potekao, koji je katoličkim susretima, sinodama po biskupijama gdje žive Slovenci, podigao nacionalni i katolički ponos, kako je rekao Janez Evandelist Krek na trećem katoličkom susretu godine 1906.¹⁴ Katolički pokret s Krekom, Korošcem i biskupom Jegličem potaknuo je ujedinjenje Južnih Slavena i njihovo odcjepljenje od Austrije. Katolici su i između dva rata usprkos različitim usmjerenjima te pod pritiskom liberalno-pravoslavnoga Beograda i njegovih slugu u Sloveniji nastojali djelovati u svrhu narodne slobode i blagostanja. Gospodarska kriza tridesetih godina prouzročila je živo konfrontiranje skupina kršćana kršćansko-socijalnog sindikata Jugoslavenskoga strukovnog saveza, skupina katoličke akcije, studentskog pokreta stražara pod vodstvom Lamberta Ehrlicha, kojega su komunisti kao jednoga od najgenijalnijih katoličkih Slovenaca strijeljali godine 1942. Značajnu ulogu ima tada i Andrej Gosar sa svojim zamislima o uzajamnom društvenom poretku koji se temelji na parlamentarizmu (subsidiarno načelo), sindikalnoj autonomiji te društvenom sudioništvu (načelo solidarnosti), koje

¹¹ Usp. *Slovensko javno mnenje*.

¹² Usp. F. M. Dolinar, *Cerkveni in politički okvir delovanja jezuitov na Slovenskem v 17. in 18. stoletju*; J. Juhant, *Filozofska in teološka misel jezuitov*, oboje u: *Redovništvo na Slovenskem - Jezuiti*, Ljubljana 1992., str. 36 ss i 150 ss. Usp. također J. Juhant, *Jesuiten und ihre Opponenten*, Wien Klausen itd. 1997., str. 451.

¹³ Usp. T. Domej, *Slovenci v 19. stoletju v luči svojih lastnih oznak*, u: *Slovenci in država*, str. 83 ss.

¹⁴ Usp. Fr. Lampe, (ur.), *Tretji slovenski shod dne, 26., 27. in 28. avgusta v Ljubljani*, 1906., Ljubljana 1907., str. 22.

omogućuje osobna vjera. Glavni katolički teoretičar i usmjeritelj dr. Aleš Ušeničnik zagovara kulturni monopol katolika na dosljednim temeljima hijerarhijskog uređenja društva.

Položaj se je promijenio s ratom i revolucijom. Komunisti su preuzeli vlast, prekinuli sve demokratske procese, osudili, pobili ili prognali iz zemlje većinu pripadnika vodeće katoličke inteligencije. Plan o iskorjenjenju kršćanstva iz društvene svijesti pojedinca ostavio je posljedice i u novoj postkomunističkoj samostalnoj Sloveniji.¹⁵ Biskup Gregorij Rožman, koji je zagovarao načela slična onima Alojzija Stepinca nakon rata je emigrirao i komunisti su Crkvu poistovjećivali s narodnim nazadnjaštvom i izdajstvom te obračunavali s vjerom i Crkvom kao ostacima prošlosti.

Prilike nakon godine 1990. u Sloveniji i ostalim postkomunističkim zemljama

Vlast u Sloveniji je nakon promjena 1990. preuzela nova demokratska stranka DEMOS. Komunisti su doduše na formalno demokratski način stavili nekadašnjega sekretara CK za predsjednika nove samostalne države. Nakon godine 1992. uspjelo im je sastaviti i većinsku vladu, koja je najprije s kršćanskim demokratima, a onda sa slovenskom narodnom strankom dobila i međunarodni demokratski legitimitet.

Takozvana tranzicija odvija se pod stalnim nadzorom bivših komunista, koji osim formalne vlasti imaju i ostale ključne točke društvenog nadzora i gospodarski i financijski monopol, vlast nad sindikatima za provođenje procesa privatizacije u korist vjernih sljedbenika, medijski monopol kojim prikrivaju stvarne probleme razvoja društva i demokratizacije. Veoma sporo, uz stalno ometanje bivših birokratskih sila, odvijaju se procesi privatizacije, posebno glede pitanja vraćanja crkvene imovine koje se obično zaustavlja na općinskoj upravi, odnosno, ako je potrebno, i ministarstva izravno onemogućavaju denacionalizaciju. Posebno je jednosmjerni medijski prostor problematičan za sliku, ulogu i značenje Crkve i vjere u društvenom životu.

Pedesetogodišnje potiskivanje vjere i Crkve iz društvenog prostora ostavilo je posljedice u svijesti kršćana, te i sada, u slobodnom društvenom uređenju, imaju postrizena krila. Proces sekularizacije ubrzao je potiskivanje vjere iz svijesti. Oboje, ateizacija i sekularizacija, ostavili su čovjeka u nesigurnosti i u praznom prostoru, koji

¹⁵ Usp. J. Juhant, *Slovenski katoličani u vthri vojne in revolucije*, u: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, Celje 1991., str. 227 ss.

bolni procesi demokratizacije i tranzicije ostavljaju još praznijim i nesigurnijim, te u društveni život i osobnu svijest unose beznađe i nesigurnost. Bivša nomenklatura već spominjanim metodama spretno iskorištava tu nesigurnost za propagandni rat protiv Crkve, tobože da su sada nova vremena, da se ne možemo vraćati u vrijeme prije godine 1991. i da Slovenija nije više katolička zemlja, što znači oduzimanje društvenog legitimitet katolicizmu i Crkvi.

Ako je prema koncilskom dekretu *Inter mirifica* utjecaj sredstava javnog obavješćivanja znatan kako za pojedinca tako za cijele narode ili čak cijeli svijet - uzmimo samo za primjer *Internet* - onda je razumljivo da se svaka vlast trudi da gospodari medijima.¹⁶

Nekadašnji komunisti nastoje i dalje vladati medijskim prostorom i ometati procese demokratizacije. Medijska propaganda protiv vjere i Crkve izazvala je i samocenzuru, koja kod prikladnih medijskih učinaka postkomunističkog društva u Sloveniji utječe na održanje stanja neslobode. Ono što je Robert Bierl napisao o postkomunističkoj slici čovjeka u Poljskoj vrijedi i za nas: "Proces širenja socijalističke slike čovjeka ostavio je duboke tragove u poljskoj državi i Crkvi. Ne smijeno ih podcjenjivati, posebno s obzirom na budućnost Crkve. Kod čovjeka koji živi u totalitarnom sustavu socijalističko ponašanje oblikovalo je njegov mentalitet. Borba za novoga čovjeka bio je težak proces rađanja, pri kojemu se je u naručju poljskog društva i Crkve rodio *homo sovieticus*."¹⁷ Komunisti su naime tako pokušali postići to da budu gospodarima savjesti.¹⁸

PROBLEMI CRKVE I KRŠĆANA U SLOVENSKOJ TRANZICIJI

Marksistički antropološki preokret

Treba računati s tim da je vrijeme komunizma bitno promijenilo čovjeka. Spomenimo što je već u godini 1905. zapisao Nikola Berdjajev, u početku doduše uvjereni marksist i revolucionar, o ovom liku revolucionarnog čovjeka: "Novi antropološki tip stupio je na pozornicu. Na njemu nismo mogli zapaziti nikakve dobrote, spokoja i one neodređenosti i otvorenosti nekadašnjega ruskog lica. Došli su

¹⁶ Usp. Drugi vatikanski sabor: *Dekret o sredstvima društvenog saobraćanja*, br. 1.

¹⁷ Usp. R. Biel, *Lebens- und Todeszeichen der Kirche in Polen nach der Wende*, Innsbruck 1996., str. 118.

¹⁸ Usp. R. Biel, nav. dj., str. 119: Navodi pismo glavnog tajnika Poljske biskupske konferencije zaduženog za vjerska pitanja pri poljskoj Vladi.

novi glatko obrijani obrazi tvrda izraza, agresivni i aktivni.”¹⁹ Vanjska antropološka promjena je zbog nastojanja marksista da zavladaju i dušama odlučno utjecala i na unutarne promjene: oblikovanje stavova, uvjerenja i navika pojedinaca i društava. Tvrdnje postkomunista da smo slični zapadnom svijetu s demokratskom tradicijom zbog tih okolnosti naprosto nisu utemeljene. Osim toga, u Sloveniji su svih osam godina nakon osamostaljenja nekadašnji komunisti zadržali ključne točke vlasti. Slični mentalitet nalazimo i kod drugih država postkomunizma.

Postkomunistički, odnosno postsovjetski čovjek opterećen je sindromom autoriteta, zbog čega mu nedostaje pluralistička osnova. Zanimljivo je moje iskustvo sa studija: Slovenci, Hrvati i Mađari iz tadašnje Jugoslavije studirali su u Innsbrucku zajedno s drugim narodima, među njima i Švicarcima. Nama se (npr. i Poljacima) Švicarska pedantnost kod dogovaranja i odlučivanja učinila pretjeranom i pitali smo se čemu to komplicirano raspravljanje. Slično se u postmarksističkim društvima - a to bivše vodeće društvene moći medijskim i drugim načinima spretno podupiru - stvara ozračje nesposobnosti demokratskog političkog sustava, potiče se nepovjerenje prema novim nositeljima vlasti.²⁰

Slaba spremnost na promjene

Promjene nakon godine 1990. većinu su ljudi, pa i crkvenih, zatekle nepripravnima. Na njih su se pripravili samo komunisti, koji su bili svjesni da će društveno-gospodarski položaj dovesti do promjena. U Poljskoj su npr. vjernici posebno preko Solidarnosti donekle utjecali na promjene i aktivno su se uključili u njih. Odlučujuća je kod toga bila i potpora pape Poljaka.

U Sloveniji (i kod vas u Hrvatskoj) promjene su uvjetovale i oblikovale samostalnu državu za koju je bilo potrebno uložiti mnogo energije, tako da su time zastale demokratske promjene. Slovenski su komunisti od svih jugoslavenskih bili najradikalniji u provedbi antropološkog preokreta i pranja mozga. Sustavni otpor Crkve prema režimu je osim u prvim godinama nakon rata naišao na slab odjek u društvu, premda je Crkva stalno čuvala katoličku bit u narodu.

¹⁹ N. Berdjajew, *Selbsterkenntnis*, Darmstadt und Genf 1953., str. 257.

²⁰ U Sloveniji je podignut pravi medijski rat i protiv nove DEMOS-ove vlade; sada se ismijava i paušalizira demokratska vlast kao takva te se slabe njezina pozitivna nastojanja, pokušavaju se prekriti zloporabe, za koje su krivi prije svega bivši marksisti u svezi s prisvajanjem vlasništva pa se tako prije svega sustavno slabi ugled novih političara.

Slovenski društveni prostor bio je osim toga snažnije sekulariziran u odnosu na druge republike.

Kršćani su se dakle nakon 1990. godine nevoljko angažirali u politici, pomanjkanje iskustva utjecalo je i na njihovu slabu organiziranost. Crkva kao cjelina nije imala strategiju da bi se opredijelila u novim prilikama. Vodstvo Crkve osjećalo se je nesigurnim, premda je odigralo znatnu ulogu kod međunarodnog priznanja Slovenije pri osamostaljivanju. Odnos Crkva-država i danas je na istoj točki na kojoj je bio odmah nakon promjene, osim što sada u Crkvi imamo sačuvana temeljna strateška usmjeravanja i stekli smo znatna društveno-politička iskustva.

Demokratizacija društva i Crkve međusobno je tijesno povezana.²¹ Problemi uvažavanja kršćana u društvenom životu u Sloveniji i u drugim zemljama tranzicije povezani su s predodžbom da je Crkva još uvijek snažno klerikalizirana i tutorska. Vjernici nisu spremni za aktivniju ulogu Crkve u društvu, niti ih je način života koji se učvršćivao sve vrijeme totalitarizma na to mogao poticati. Osim toga, nakon komunističke diktature u društvu se pojavljuje neki vakuum autoriteta i ustroj koji povećava potrebu za sindromom autoriteta.²²

Problem "antropološkog preokreta" (marksističkog) čovjeka prepoznaje se i u Crkvi. Kao što potvrđuju istraživanja,²³ i kod vjernika je stoga ojačao sindrom autoriteta, zbog čega je u njih sada oslabljen smisao i osjećaj za pluralizam. J. Tischner je svojoj knjizi o slobodi u postkomunizmu dao naslov "Nesretni dar slobode". U njoj čak govori o crkvenom strahu pred slobodom.²⁴ Vjernici pa i svećenici kod tih promjena često djeluju neorganizirano, bez operacionalizacije ciljeva i sredenosti svojih redova te tako nisu spremni za odlučno nastupanje u javnosti. Ljudi poskomunističkih zemlja su zbog dugogodišnjeg nesudjelovanja u događajima društvenoga života podvrgnuti pasivnosti i teško osjećaju potrebu ili važnost sudjelovanja u izgradnji slobodnog demokratskog prostora. Tako postkomunistička vlast i mediji mogu lako stimulirati tu pasivizaciju vjernika iznošenjem floskula o laičnosti društva, o nemogućnosti povezivanja vjere i politike, čime Crkva tobože gubi ugled, itd.²⁵

²¹ Usp. J. Juhant, *Die Kirche - herausgefordert durch eine demokratische Gesellschaft*, u: M. Liebmann, *Kirche in der Demokratie - Demokratie in der Kirche*, Graz 1997., str. 132 ss.

²² Usp. R. Biel, *nav. dj.*, str. 165 ss.

²³ Usp. R. Biel, *nav. dj.*, str. 159 ss. Navodi poljska istraživanja i istraživanja *Herder Korrespondenz*.

²⁴ Usp. J. Tischner, *Niesczesny dar wolności*, 13; navodi R. Biel, *nav. dj.*, str. 171.

²⁵ Tako npr. dva središnja slovenska dnevnika *Delo* i *Dnevnik* tvrdave postkomunizma stalno šire tu parolu u društveni prostor. Njima povlađuju i drugi mediji,

Društveni i gospodarski položaj Crkve

Znatna teškoća djelovanja Crkve otkad se pred nju postavljaju novi zahtjevi je financijski problem Crkve. U tom smislu s državom nismo postigli ni opće usuglašavanje, još manje je određeno kakav međunarodni sporazum ćemo postići sa Svetom Stolicom. Crkva je dobila dio nekadašnjega vlasništva, prije svega u zgradama, i manje nadarbene parcele. No, još uvijek je veći dio crkvenog imanja u rukama države i njezine postkomunističke birokracije.

Država plaća polovičan udio za najnižu mirovinsku osnovicu osiguranja klerika, katkad općine sudjeluju s udjelom za obnovu crkava. Caritas pak još nije službeno registriran i još uvijek Crveni križ ima prednost kod svojega djelovanja. Država je opet preuzela financiranje Teološkog fakulteta, koji je od 1992. u okviru države te posluje kao državna ustanova, no kod poslovanja poštiva i crkvene kriterije. Država je također dala koncesiju za četiri gimnazije: Sent Vid kod Ljubljane, Vipava, Maribor i Želimlje (salezijanci).

Isto tako, iznutra još nismo uredili financijsko stanje Crkve, nismo procijenili ni dobre ili upitne investicije. U ovom času Komisija za kadrovska pitanja pri Slovenskoj biskupskoj konferenciji rješava ta bitna pitanja, da bi nakon toga biskupi odlučili koju strategiju upotrijebiti za jamstvo financijskog jednakopravnog položaja svih svećenika. To bi se uz povratak imanja Crkvi samo još bolje učvrstilo, nakon čega je potrebno odlučiti se za daljnje prioritarno djelovanje.

Na pedagoškom području Crkva je dakle dobila nove mogućnosti za svoje djelovanje. Pouka u vjeri i kršćanstvu u novoj školi je minimalna, što utječe i na smanjivanje broja slušatelja na Teološkom fakultetu, premda trenutačno imamo više od 500 upisanih, od toga više od dvije trećine laičkih studenata. Razlog za blagi pad studenata je neperspektivnost, neatraktivnost ili čak omraženost teološki izobraženih studenata u javnosti, što proistječe iz spomenutih postkomunističkih posljedica borbe protiv vjere i Crkve, uz sadašnje negativne medijske učinke, a i iz nedostatne pokretljivosti samih teologa da se angažiranjem ostvare u društvu.

Samo su poneki svojom marljivošću uspjeli i u društvenoj sredini, koja kvalitetne ljude gleda podcjenivački, samo zato što su teolozi. Još uvijek nismo dosegнули registraciju teološke izobrazbe, premda po novom zakonodavstvu teološki naziv ima jednako pravo kao i drugi. Zbog suvremenih problema čovjeka i društva teološka je izobrazba usprkos svemu veoma privlačna.

manje važne revije, s manjom nakladom, zbog čega se postavlja pitanje otkud novac za njihovo izdavanje. Protiv Crkve posebno je borbena revija *Mladina*.

U školu se dakle uvodi predmet religije i etike samo kao izborni predmet posljednje tri godine devetogodišnje škole jezika i retorike. Zbog jake propagande čak i tako minimalnom ostvarenju vjerske pouke, koja bi trebala biti u potpunoj ovisnosti o školskoj vlasti, suprotstavlja se dio javnosti te i kršćanski roditelji pristaju na logiku da kršćanska pouka spada ponajprije u župu, a ne u školu. Slovenski su biskupi na početku nove školske godine izdali poslanicu u kojoj odlučno zahtijevaju da i mi kršćani imamo pravo na uvažavanje osobina kršćanske vjere kao vjere društvene sredine. Posebno su potaknuli roditelje da u školskom okviru ostvare svoja prava na vjersku pouku, objektivnu informiranost i odgoj prema načelima koja su vlastita kršćanstvu. Zahtijevali su da se vjerska i kršćanska pouka uvede u školski sistem i da ta pouka bude u nadležnosti Crkve.²⁶

Crkva je pak usprkos poteškoćama ponajprije preko angažiranih svećenika pokrenula i proširila djelatnost *Caritasa*. Njegovu proširenju kumovao je i rat u Sloveniji, još više u Hrvatskoj i BiH, otkuda smo dobili veliki broj izbjeglica, što je zahtijevalo maksimalno angažiranje svih mogućih snaga.

Neki župni *Caritasi* ustanovili su domove za nemoćne, za što su pak uz obnovu i nove gradnje crkava i drugih zgrada potrebna razmjerno velika sredstva. Na žalost, ima mnogo svećenika koji se boje toga posla jer on dodatno povećava njihov ionako težak posao u novim prilikama.

Slično vrijedi i za ustanovljavanje katoličkih vrtića, kojih u Sloveniji ima oko dvadeset. I njihovo osnivanje je vrlo teško, jer državna školska vlast pokušava onemogućiti potpisivanje koncesijskih ugovora, koji se sklapaju preko općine uz suglasnost ministarstva. Ipak, slovenski svećenici i cjelokupna Crkva još uvijek traže sebe glede djelovanja u novim prilikama. Mnoga djelovanja prepuštena su inicijativi pojedinaca ili skupina, a u Crkvi nemamo izgrađenih strategija za njihovo cjelokupno ostvarenje. Više o tom trebala bi reći Sinoda cjelokupne Katoličke crkve u Sloveniji, koja je napravila prve prijedloge za raspravu i ozakonjenje smjernica globalnoga, cjelovitog i prema budućnosti usmjerenog pastoralnog djelovanja.²⁷

Ta je borba s vlašću omogućila da se mi katolici još više utvrdimo, usmjerimo svoje mogućnosti i društvene zahtjeve i ostvarimo ih u društvu. Sve vrijeme postoji crkvena komisija za uređivanje odnosa s društvom, koja nije dala konkretnih rezultata.

²⁶ Usp. *Pismo slovenskih škofov o šolstvu*, u: Družina 20. 9. 1998.

²⁷ Usp. I. Štuhec, *Izberi življenje - Odprta vprašanja za pogovor o sinodi na Slovenskem*, Ljubljana 1998.

Vrlo živu djelatnost razvili su skauti i još neka omladinska djelovanja. Još iz doba komunizma nastavlja se djelovanje pokreta kao što je neokatekumenat, duhovski pokret, fokolarini i drugi.

Idejne podloge

Pokoncilsko doba potaknulo je prije svega reformu bogoslužja, pastoralna vijeća, veće sudjelovanje laika u bogoslužju. Već tada je Bogoslovni fakultet ustanovio tečaj za katehete koji u četverogodišnjoj katehetsko-pastoralnoj školi produbljuje vjersko i teološko znanje te se djelotvorno uključuju u pomoć pri katehiziranju na župama. Dublje teološke refleksije nakon Koncila nije bilo, možda je najviše odjeka u raspravama bilo oko enciklike *Humanae vitae*, gdje je pokojni teolog moralke Štefan Steiner naišao na buran odjek u tadašnjoj biskupskoj konferenciji Jugoslavije. Takozvana pokoncilaska socijalistička teologija biskupa Vekoslava Grmiča pokazala se kao torzo. Zanimljivo je da su odmah nakon godine 1990. komunisti u javnost lansirali veze između biskupa Grmiča i tadašnjeg CK i Udbe; danas pak biskup Grmič opet služi postkomunistima za legitimaciju njihovih društvenih konstrukcija kojima zadržavaju odnosno pokušavaju legitimirati svoje privilegije.

Novi položaj Crkve u Sloveniji nastao je bez dvojbe s novim metropolitom dr. Francem Rodéom. Kako je spomenuto već kod pastirskog pisma, nadbiskup Rodé je nastupio odlučno za uređenje otvorenih pitanja između države i Crkve i za pripremu temeljnih pitanja u vezi sa sinodom. Crkva u Sloveniji pripravlja planove za ustanovljavanje novih biskupija, koje bi omogućile veću operativnu prisutnost Crkve na terenu. Proces tranzicije pak uz spomenute probleme donosi i nezadrživ razmah sekularizacije, koja je zbog posljedica proteklog režima još prodornija i ubuduće će znatno utjecati na realistični raspored snaga katolika u Sloveniji. Što se tiče problema korupcije, nenačelne politike, ponajprije razmjerno slabe otpornosti katolika prema svim zamkama tranzicije, čini se da se u toj krizi već nalazimo. Potrebno se također prikladno opredijeliti i dati upute za djelovanje Crkve, što bi trebala napraviti sinoda.

Crkva i teologija trenutačno su tako okupirane novim egzistencijalnim pitanjima da teško možemo odrediti društvenu relevantnost vjere i teologije te postaviti ključne elemente novog društva i mjesto kršćana odnosno katolika u njemu.

Neki problemi Crkve u tranziciji

Najvažnija pitanja su izražajni oblik i organizacija Crkve u današnjem svijetu. Današnji katolički svećenik, čini se, najveća je žrtva procesa sekularizacije, jer stoji između hijerarhijske strukture i svijeta, na raskrižju gdje se oba svijeta susreću. Svećenik je s jedne strane predstavnik Crkve, koji stoji i suprotstavlja se svim modernim vihorima, dok ga s druge strane načinju ovozemni suvremeni tokovi. Na drugoj strani je svećenik pak predstavnik modernoga, odnosno posmodernističkog demokratskog svijeta, koji zahtijeva suživot, uživljavanje i slobodno odlučivanje. Sa svojim načinom života osamljeni svećenik ostaje munjovod u koji su uperene strijele s obje strane, zbog čega je on najveća žrtva "raskrižja" demokratskog osjećaja i poslovanja u svijetu te hijerarhijskog načela i shvaćanja organizacije u Crkvi.²⁸ Isto tako svećenik je sa svojim načinom življenja izbačen iz društvenih događanja, posebno u postkomunističkim zemljama. Stoga se povećava njegova osamljenost, a time i relevantnost njegova nastupa u društvu i čini se da Crkva precjenjuje njegove mogućnosti u današnjoj evangelizaciji.

Problem svećenika i njegova značenja u današnjem svijetu prenosi se i na ostale vjernike, dakle na Crkvu, koja kao cjelina teško komunicira s današnjim svijetom te mu s obzirom na njegov složen položaj dostupno posreduje vjeru. Stoga kod evangelizacije često opažamo bijeg u (vanjske) okvire ustaljenoga: predaju (tradiciju), autoritet ustanove, pastoralno-pravne i druge podloge, a nema posredovanja živog iskustvenog vjerskog navještaja. Prema riječima Hermanna Steinkampa kod naviještanja se ne ide za ortodoksijom nego za ortopraksom - ispravnom praksom. Naviještanje Crkve se kod trendova suvremenog društva gubi u opominjanju - instrumentalizaciji, što ostavlja po strani ili čak zanemaruje ozbiljne životne probleme današnjega čovjeka i poruku vjere prikazuje kao djelovanje s vjerskim predznakom.²⁹ Po mišljenju istoga autora možemo današnju krizu po kineskom zapisu dvostruko razumjeti, kao što to označuju njezina dva znaka: prvi naime znači "ugrožavanje", a drugi "novu mogućnost".³⁰

²⁸ J. Juhant, *Človek - politični subjekt*, u: Nova Revija 10 (1991), br. 108, str. 574 ss.

²⁹ Usp. H. Steinkamp, *Der Hoffnungsschimmer - solidarische und verbindliche Glaubenspraxis*, u: O. Fuchs, *Das neue wächst*, München (Kösel) 1995., str. 108 ss.

³⁰ Usp. H. Steinkamp, *nav. dj.*, str. 96.

Nova mogućnost - mistika

Dalekosežnu usmjerenost može Crkvi pružiti samo pogled iz punine vjere. To za mnoge teologe i sociologe, koji se bave tim problemom ne znači samo novu organiziranost nego utemeljenje crkvene zajednice na mistici koja prožima društvenu dimenziju Crkve. Samo mistika, pod čim podrazumijevamo dublje poznavanje vjere, omogućuje cjelovit pogled na stvarnost.³¹ Vjera je u tom svjetlu cjelovito iskustvo, koje prožima ne samo pojedinačnog navjestitelja nego i zajednicu, jer jedino tako može posredovati iskustvo slobodnoga Božjega djelovanja kod današnjeg čovjeka i zahvaćati sva područja čovjekova života (svakidašnje iskustvo, znanost, filozofiju i teologiju) te omogućuje čovječanstvu "dalje" odnosno dublje poznavanje. Mistično poznavanje omogućuje pak spoznanje znakova vremena (usp. Mt 16,3) i zauzimanje za one koji su u nevolji (usp. Iv 12,8).³² Danas, naime, siromaštvo postaje svjetski problem, stoga je to, prema Papinim riječima, prvotna dužnost kršćana. Isto tako u razvijenu svijetu govore o tzv. dvotrećinskom društvu, koje ima osigurana minimalna prava, dok jedna trećina pak po definiciji tog društva ostaje siromašna.³³ U postkomunističkim državama i u Sloveniji siromaštvo je sve veći problem te ujedno prilika za Crkvu da svjedoči svoju duhovnu moć kad bezobzirni liberalizam³⁴ često uništava čovjeka. Društveni nauk Crkve nas kršćane u tim društvima poziva ne samo na karitativno djelovanje nego i na socijalnu pravdu koju može ostvariti samo proročki nadahnuta Crkva, dakle kršćani koji pomoću duhovnog iskustva preko svagdašnjosti vide i eshatološka obzorja društveno-političke stvarnosti. Jedino tako postajemo "radost i nada" današnjega čovjeka, posebno onog siromašnog.³⁵ I kao što opet kaže papa Ivan Pavao II., uvijek se radi o istinskome, konkretnome i povijesnome čovjeku, dakle, čovjeku ovdje i sada, te se naravno, radi o konkretnom društvu. Prema Papinim riječima Crkva ne smije nikada to previdjeti, posebno u postkomunističkom sustavu. Stoga u Crkvi ne smijemo podleći globalizaciji i multikulturalizaciji, premda ih moramo razumjeti i poznavati. Etiku, slobodu i odgovornost ne može nuditi neki neopredijeljeni univerzalni humanizam; etična odgovornost može se nuditi samo za konkretnog i ponajprije zapostavljenoga čovjeka. To je pak po svim iskustvima

31 Usp. R. Margreiter, *Ehrfahrung und Mystik*, Berlin (Akademie) 1997., str. 171.

32 Usp. Ivan Pavao II., *Sollicitudo rei socialis*, br. 42.

33 Usp. J. Roth, *Absturz*, München 1997., Uvod na naslovnoj stranici.

34 Usp. Ivan Pavao II., *Sollicitudo rei socialis*, br. 20.

35 Usp. Drugi vatikanski sabor, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, br. 1.

društveno-političke stvarnosti moguće dosegnuti samo dubokom vjerom, jer samo ona može premještati gore (usp. Lk 17,5-6).

Da je pitanje maloga čovjeka, odnosno čovjeka uopće postalo ključno pitanje svijeta u kojem živimo i da je taj čovjek posve bespravan upravo baš u našem postkomunističkom sustavu, u to nema sumnje. A tko mu zapravo još može pomoći, ako to ne znamo i ne možemo mi kršćani? Radi se o tome da po riječima Günthera Andersa čovjeku omogućimo da iz antikvarijata iziđe opet u život.³⁶ Opet mu treba odrediti životni smisao, kao što kaže već spomenuti talijanski sociolog Aquaviva. Ako te okvire ne zna dati civilna zajednica, kao jedina nada ostaje Crkva. Ako sol obljetavi, čime će se soliti? (usp. Lk 14,34).

Može li vjera usrećiti današnjeg čovjeka? Takvo djelovanje danas zahtijeva ne samo odluke pojedinaca nego odluke zajednice i cjelovitu strategiju. Slično tvrdi psihoterapeut iz Freiburga Michael Wisching u svojoj knjizi "Jenseits vom Schulenstreit" kad tvrdi kako je danas važno da psihoterapeuti sudjeluju s različitim pristupima da bi postavili "težišta ili identitete u svijetu, koji mu prijete uništenjem".³⁷

Važnu ulogu u tim društvenim procesima razvoja Slovenije i Europe ima pozitivna, duhovno bogata poruka, koja je bitno obilježila kršćanstvo. Dužnost teologije je da u svjetlu vjere dade konkretnu dijagnozu te povijesti, što znači da ima u vidu i njezine slabe strane i upozorava na čovjekovu grešnost, a to ima posljedice za razvoj ljudske povijesti. To je naime dio čovjekove *condition humaine* i računajući s onim što kršćani nazivaju istočnim grijehom i što omogućuje tek uvid u istinitost života kao i traženje prave čovjekove sreće. Sretna krivnja bila je potrebna da nam se rodi tako veliki Spasitelj, kaže hvalospjev uoči Uskrsa. Uza sva nastojanja za potpuno funkcioniranje čovjeka, za njegovo usavršavanje, za naj-čovjeka, potrebno je reći da traženje njegove sreće zahtijeva put koji vodi kroz uska vrata (Lk 13,22 sl.). Uska vrata napora i traženja novog lika čovjeka i društva, posebno u tranziciji kod nas u Sloveniji i drugdje, zahtijevaju naporan rad otvaranja prostora osobnome razvoju u političkim okvirima, da bismo pripravili okvire za ubrzavanje unutarnjega, osobnoga i potpunog razvoja čovjeka. Teologija križa jamči naime prikladnu eshatologiju i nije toliko pitanje ortodoksnosti nego kršćanske društvene i osobne prakse, utemeljene na živoj, u mističnoj dubini usidrenoj vjeri.

³⁶ Usp. G. Anders, *Die Antiquiertheit des Menschen (Über die Seele im Zeitalter der zweiten Revolution)*, München 1992., I., II., Svoje pisanje označava kao "žalosne stranice o uništavanju čovjeka" (iz uvoda).

³⁷ Usp. *Publik-Forum* br. 14, 1998., str. 58.

U Sloveniji pokušavamo to iskustvo trnovitog i uskog puta u Crkvi primijeniti i u našim opisanim okolnostima i iz njih prihvatiti eshatološki put Crkve za čovjeka budućnosti, da bi mu pomogli otvarati putove slobode, putove traženja njegove osobne, ali i društvene sreće, svjesni da te sreće i slobode nema bez dokinuća struktura zla u sebi i u društvenom životu. Nadamo se da ćemo tako obraditi tu mučnu prošlost.

Sa slovenskog prevela s. Berhmana Nazor

THE SLOVENIANS AND CHRISTIANITY; THE THEOLOGICAL ASPECTS OF POSTMODERN SOCIETY

Summary

This debate treats the dilemmas of the Church and theology in our modern society, with its special regard to the transition in Slovenia and other postcommunist countries. In the past history the Slovenians were closely related to the Catholic Church, which implied even stronger antagonisms and antipathy against the Church from the part of the communists and liberalists. To the Catholics this postcommunist period was a challenge.

The postcommunist authority opposes the involvement of the Church into our society and tries to enforce their own ideas of nihilism, which systematically rejects all values. Therefore, the Church must endeavour to justify their mission on spiritual background with regard to an individual as well as in Christian society as a whole.